

## AİLE LİDERLİĞİ

**Nuri BALOĞLU**

*Doç.Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri, nbaloglu@ahievran.edu.tr*

**Meryem Berrin BULUT**

*Arş.Gör., Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji, berrin\_teke@yahoo.com*

### ÖZET

Bu çalışmada aile liderliği kavramı yeni bir liderlik alanı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın ilk amacı aile liderliğine ilişkin bir kavramsal temel oluşturmaktır. Bu genel amaç çerçevesinde çalışmanın diğer amacı, aile liderliği konusunda oluşturulan bu teorik temel yardımıyla toplumsal kalite ve refaha katkı sağlayacak uygulamalara esin kaynağı olmaktır. Çalışmada aile liderliği kavramına ilişkin oluşturulan soruların kapsamlı bir literatür taraması yoluyla yanıtları aranmıştır. Farklı veri tabanlarından konuya ilişkin elde edilen bilgiler çözümlenmiş ve aile liderliğine ilişkin oluşturulan sorular çerçevesinde bütünleştirilmiştir. Bu yolla, aile liderliği kavramının tanımı yapılmış, türleri belirlenmiş ve boyutları çizilmiştir. Aile liderliği oluşturulan bu teorik temel kapsamında tartışılmıştır. Sonuçlar, kurumsal olarak ailenin çöküşünün dillendirildiği bir ortamda aile liderliği konusunun yıkımı önleyecek bir dönüşüm aracı olabileceğini vurgulamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Aile, liderlik, aile liderliği.

## FAMILY LEADERSHIP

### ABSTRACT

In this study the concept of family leadership is discussed as a new leadership area. The first aim of this study is to provide a conceptual basis of family leadership. In the context of this general purpose, the other aim of this study is with the help of this theoretical basis created on the family leadership, inspire the practices that contribute to social quality and welfare. The answers of the generated questions related to the concept of family leadership were sought through a comprehensive literature review. Data related to the subject were obtained from varied databases and integrated within the context of generated questions of family leadership. In this way, the definition of family leadership is made, the types and the boundaries of family leadership are determined. Family leadership is discussed within the scope of this generated theoretical basis. The results showed that in an environment where the collapse of the family is pronounced institutionally, the concept of family leadership can be a conversion tool to prevent this destruction.

**Keywords:** Family, leadership, family leadership.

## GİRİŞ

Tarihi ve coğrafi konum fark etmeksizin tüm insanlar ortak ihtiyaçlarını beraberlik ve etkileşim yoluyla karşılamışlardır. Aile, tarihsel gelişmenin bir ürünü olarak doğmuştur (Aksöyek, 1984). Her toplumda bireyler, hayatlarını bir sosyal grup içerisinde sürdürmektedir (Saran, 1979). Yaşama isteği ve gereği aile kavramını ortaya çıkarmaktadır (Doğan, 1991).

Aile aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik bir yapıdır. Anne, baba, çocuklar ve kan bağı bulunan diğer akrabalarından oluşmuş ekonomik ve sosyal bir birliktir (Gökçe, 1976). Ailenin belli işlevleri (neslin sürdürülmesi gibi), rolleri (anne, baba gibi), fiziksel özellikleri (ev ve mobilya gibi) ve sembolleri (düğün gibi) bulunmaktadır (İçli, 2012). Her ailenin kendine özgü bir ilişki yapısı ve kültürü vardır (Şahinkaya, 1960). Sosyal bir topluluktaki hiçbir ilişki türü ailedeki ilişki biçimi kadar sıkı ve sürekli olamaz. Aileyi diğer gruplardan ayıran temel özellikler şunlardır: (1) Evlenme, kan bağı veya evlatlık gibi bağlarla bireyleri birbirine bağlamak, (2) Aynı evde yaşamayı sağlamak, (3) Birbirleriyle iletişim ve temas halinde olmak ve (4) Yaşanan toplumun kültürünü taşımaktır (Şahinkaya, 1960).

Aile süreçleri üç başlık altında incelenebilir. Bunlar; ailede bağlılık, uyum ve iletişimdir. Aile bağlılığı bireyin aile sisteminden ayrılmış olma ya da aile sistemine bağlı olma derecesi ile ilgilidir. Aile üyelerinin birbirlerine karşı duygusal bağı bu kapsamda incelenir. Aile uyumu, aile sisteminin esnekliği ve değişebilme yeteneğinin derecesine odaklanır. Aile iletişimi ise aile üyelerinin etkileşim düzeyidir (Olson, Russell ve Sprenkle, 1983).

Pek çok toplumda aile, bireyden daha önemli olarak görülmektedir. Aileyi, ilişkilerin ve üyelerinin birbirlerine karşı sorumluluklarının karışımından yapılmış bir kumaşa benzetmek mümkündür (Elliott ve Gray, 2000). Her ailenin kendine özgü bir yapısı, işlevleri ve gereksinimleri vardır (Hallaç ve Öz, 2014). Aileler ortak bir geçmişe sahip olma, birbirlerine karşı duygusal bağ oluşturma ve üyelerinin ihtiyaçlarını karşılama gibi geliştirdikleri stratejiler bakımından birbirlerinden farklılaşmaktadır (Anderson ve Sabatelli, 2010). Bu durum, ailenin yönetim ve liderlik uygulamalarına da yansımaktadır.

Yakın ve uzak çevremizde gördüğümüz pek çok ailede yönetim ve liderlik yapısı için otokratik, demokratik ve serbestlik tanıyan aile liderliği yapılarından bahsetmek mümkündür. Toplumsal değişme ailede reisliği, yani liderliği değiştirmekte ve ilişkilere yeni boyutlar katmaktadır. Tüm bu gelişmeler çerçevesinde ailede yönetim ve liderlik konusunun bilimsel olarak incelenmesi, toplumun kalite ve refah düzeyine katkı getirecek önemli bir konu olarak gözükmektedir.

İnsanlığın geçirdiği her aşamada insanlar arası ilişkiler ve aile yapıları yeni bir niteliğe kavuşmuştur. Tarım ve sanayi dönemlerinde birbirinden farklı aile tipleri doğmuştur. Bugünün dünyasını yansıtan ve 3.dalga kuşağı olarak da adlandırılan dijital dünya ve enformatik toplum yapısında, aile kurumu bir kriz ve çözülme sorunuyla karşı karşıyadır. 'Ne yapalım?' sorusu ise, aile liderliği konusunu ele almayı gerekli kılmaktadır.

## AMAÇ

Bu çalışmanın temel amacı aile liderliğine ilişkin bir teorik temel oluşturmak ve bu temel yoluyla toplumsal kalite ve refaha katkı sağlayacak yeni çalışmalara esin kaynağı olmaktır. Çalışmada ilk olarak aile ve ailenin temel işlevleri ile ailelerin yapı ve özelliklerinin açıklandığı aile modelleri üzerinde durulmuştur. Bunu, liderlik ve aile liderliğine ilişkin bilgiler ile aile liderliğinin boyut ve türlerini açıklamaya çalışan bilgilerin sunumu izlemiştir. Bu yolla, aile liderliğine ilişkin bir teorik temel oluşturulmaya çalışılmıştır.

## YÖNTEM

Çalışmada ele alınan soruların yanıtlanması, ulaşılan sonuçların yorumlanması ve tartışılması literatür taraması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan konu ve alt konularla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili bulunan genel kaynaklar (indeksler ve dizinler), birincil kaynaklar (bilimsel makalelerin yayınlandığı dergiler, kitaplar) ve ikincil kaynaklar (ansiklopediler, sözlükler vb) incelenmiştir. Ulaşılan bilgiler çalışma kapsamında ele alınan sorular çerçevesinde çözümlenerek bütünleştirilmiş ve rapor edilmiştir.

## BULGULAR

### Aile Nedir?

*Aile*, ebeveyn ve çocuklardan oluşan *bir yaşam ortaklığıdır*. Toplumun en küçük birimi, sosyal yapıların en doğal olanıdır. Aile olmadan hiçbir toplum varlığını sürdüremez (Türkdoğan, 1991; Öztürk, 1991; Günindi & Giren, 2011). Neslin sürekliliği için aile gereklidir. Tarihsel olarak aile bir evde ikamet eden evli eşler ve çocuklar şeklinde tanımlansa da (Anderson ve Sabatelli, 2010), aile olgusu evlilik kavramından daha geniştir. Ailenin temeli kadın ve erkeğin biyo-psişik ihtiyaçlarını karşılamak için ortak bir yaşam oluşturma üzerine temellenir. (Solotaroff, 1898). Bu bakış açısıyla evlilik, iki cinsiyet arasındaki ilişkiyi meşrulaştıran bir uygulamadır.

### Ailenin Temel İşlevleri Nelerdir?

Ailenin temel ve evrensel dört işlevi bulunur. Bunlar; (1) toplumun onayladığı bir cinsellik, (2) ekonomik iş ve güç birliği, (3) çocuklar için biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçların karşılanması, (4) çocukları topluma hazırlama yani sosyalleşme ve toplumsal kültürü aktarmadır (Saran, 1979). Aile, bireyin yaşamında önemli bir yere sahiptir (Günindi & Giren, 2011). Ailenin işlevleri yasal zorunluluklardan çok karşılıklı duygusal ve kültürel beklentileri karşılayabilmeyi içerir. Toplumda insanın ihtiyaçlarını karşıladığı ilk kurum ailedir (ASPB, 2011). Aile, bireyi toplumun bir üyesi olarak şekillendirir (Hallaç ve Öz, 2014). Ailenin ilk ve temel görevi, çocuk veya yaşlı aile üyelerinin bakımınıdır. Yaşlılara bakmak, çocuklara duygusal destek vermek, onları korumak, temel fizyolojik ihtiyaçlarını, barınma ihtiyaçlarını karşılamak, iş bulmalarına yardımcı olmak ve iyi bir eğitim almalarını sağlamak ailenin diğer işlevleri olarak sayılabilir (Elliott ve Gray, 2000).

Bireyin kişilik ve benlik oluşturma sürecinde aile oldukça etkilidir. Çocuklar başta ana-babaları olmak üzere aile bireylerini gözlerler, onları model alırlar veya taklit ederler. Bu yolla ailenin sahip olduğu kültürel, sosyal ve ahlaki ölçütler, tıpkı ekonomik bir miras gibi kuşaktan kuşağa akarak çocukların davranışlarına transfer edilir. Bu süreçte, aile bireyleri kadar ailenin ilişkide bulunduğu komşu, akraba ve diğer aileler de etkili olur.

### **Aile Yapıları Ne Tür Özellikler Göstermektedir?**

Toplumlarda genellikle iki aile tipi bulunmaktadır. Bunlar; çekirdek aile ve geleneksel geniş ailedir. Çekirdek aile anne, baba ve çocuklardan oluşurken; geleneksel geniş aile anne, baba ve çocuklar dışında diğer aile üyelerini de kapsamaktadır (Kongar, 1970). Türkiye’de en yaygın aile tipi çekirdek ailedir. Geniş aile tipi ülkemizde varlığını sürdürmektedir fakat oranı düşüktür (ASPB, 2011). Ülkemizde çekirdek aile yapısı geniş aile yapısı ile iç içedir, birbirlerinden ayrı olarak düşünülemez (Fişek, 1984).

Kağıtçıbaşı üç aile modeli üzerinde durmaktadır. Bunlar; bağımlılık modeli, bağımsızlık modeli ve psikolojik/duygusal bağıllık modelidir.

**1.Bağımlılık modeli** karşılıklı bağımlılığa dayalıdır ve ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda görülür. Bu modele, insan ve aile ilişkilerinin sıkı bağlarla oluşturulmuş olduğu geleneksel toplumlarda rastlanır.

**2.Bağımsızlık modeli** sanayileşmiş Batı toplumunun tipik aile modelidir. Burada bireycilik egemendir.

**3.Psikolojik/Duygusal bağıllık modeli** sosyo-ekonomik gelişmeyle birlikte ortaya çıkmıştır ve ilişkisellik kültürüne sahip toplumlarda gözlenir. Bağımlılık modelinde maddi ve duygusal bağımlılık; bağımsızlık modelinde maddi ve duygusal bağımsızlık hâkim iken psikolojik/duygusal bağıllık modelinde duygusal alanda bağıllık görülürken, maddi alanda bağımsızlık görülür. Modernleşme ile birlikte aile yapısının Batı modeline doğru ilerleyeceği savunulmakta idi. Bunun aksine Kağıtçıbaşı’nın Aile Değişim Modeli’ne göre ülkemizde bağımlılık modelinden psikolojik/duygusal bağıllık modeline geçiş olmuştur (Kağıtçıbaşı, 2012).

Aile bir sistem olarak incelendiğinde iki temel boyut göze çarpmaktadır. Bunlar; ailenin yapısı ve görevleridir. Ailenin yapısı hem ailenin bileşimini hem de organizasyonunu içerir. Ailenin bileşimi aile üyeliğini ya da basitçe aileyi oluşturan bireyleri ifade eder. Ailenin görevleri öncelikli olarak ortak ve temel sorumlulukları içerir. Tüm ailelerin toplum ve aile üyeleri için yerine getirmeleri gereken görevleri vardır (Anderson ve Sabatelli, 2010). Her bir aile, yapısal olarak karmaşıktır. Aileler birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı ilişkilerden oluşmaktadır. Aile ve daha geniş sosyal sistemler arasında da karşılıklı ve birbirine bağımlı ilişkiler mevcuttur (Anderson ve Sabatelli, 2010).

Sosyal bir yapı olarak aileyi diğer sosyal yapılardan ayıran bazı özellikler vardır. Bunlar; (1) aile evrenseldir, (2) aile duygusal bir temele dayanır, (3) aile, üyelerini şekillendirir ve geliştirir, (4) ailenin kapsamı sınırlıdır, (5) aile sosyal yapıda çekirdek özelliği taşır, (6) aile sosyal kurullarla çevrilidir, (7) aile hem sürekli hem de geçici bir tabiata sahiptir ve (8) aile üyelerinin sorumlulukları vardır (Gökçe, 1976).

Aile, toplumun temelini oluşturur. Türkiye toplumu için ailenin kutsal bir anlamı vardır. Tarihte Türk devletleri her zaman bir aile çevresinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Orta Asya'da Oğuz Boyları'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na kadar aile hep ön plandadır (Doğan, 1991).

### Liderlik Nedir?

Literatür bulguları, liderliğin kuşaktan kuşağa akan bir gen olmaktan çok, bireylerin yaşamları içerisinde elde ettikleri bir nitelik olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre bireyi geleceğe hazırlayan aile, okul, mahalle veya iş yeri gibi faktörler, onun liderlik niteliği kazanmasını sağlayan kaynaklar olarak da görülebilir. Bu noktadan hareketle bireydeki liderlik becerisinin temellerini, öncelikli olarak aile tarihçesinde aramak gerekmektedir.

Liderlik, tarihin tüm zamanlarında dikkat çeken bir konu olmuştur. Özellikle yirminci yüzyıl, teorisyenlerin liderlik konusuna yoğunlaştığı bir dönemdir. Bu yüzyılda lideri ve liderlik davranışını çözümlmek için farklı alanlardan bilim insanı ve uygulayıcılar yoğun çabalar sarf etmişlerdir. Liderlik hakkındaki ilk teoriler, liderleri, izleyenlerinden (üyelerden) ayıran nitelikler üzerine yoğunlaşmıştır. Sonraki teoriler, durumsal faktörleri dikkate almışlardır. Zaman içerisinde liderlik hakkında oluşturulan teorik birikim genel olarak dört evrede toplanmıştır. Bunlar (Burns, 1978; Yukl, 2006; Northouse, 2007; Bass ve Bass, 2008; Avolio, Walumbwa ve Weber, 2009);

**1. Büyük Adam Teorisi:** Liderlik alanında ilk yazılı çalışmalar, büyük adam teorisini oluşturmaktadır. Buna göre *lider*, *doğuştan getirdiği bazı özellikler* sayesinde lider olur. Bu nitelikleri yoluyla olağanüstü işleri başarır. Kahraman, kurtarıcı ve öncü liderlik algıları, bu yaklaşımın temel vurgularıdır.

**2. Özellikler Teorisi:** Bu yaklaşım, büyük adam teorilerinin bir devamı niteliğindedir. Teoriye göre lider, *fiziksel* ve *kişilik* özellikleri açısından izleyicilerden farklıdır. Liderleri, fiziksel ve kişisel nitelikleri lider yapar. Araştırma sonuçları, liderlik özelliklerinin genellenemediğini ortaya koymuş ve bir liderde bulunan özelliğin, başka bir liderde olmadığına işaret ederek bu teorinin ilerlemesini engellemiştir.

**3. Davranış Teorileri:** Bu yaklaşım da özellikler teorisinin bir devamı olarak görülebilir. Liderliğin doğuştan gelmediğine, her liderin farklı özelliklere sahip olabileceğine vurgu yaparak lideri, *belli davranışların* lider yaptığı görüşünü ortaya koyar. Teoriye göre liderlik, bireyin davranışlarının bir sonucudur. O halde liderliğin evrensel davranış kalıpları olmalıdır. Ancak, *bir grupta lider olan bir kişinin, aynı davranışlarla başka bir grupta lider olamadığı* gerçeği, bu yaklaşımın da zayıflamasına yol açmıştır.

**4. Durumsallık (Koşula Bağımlılık) Teorileri:** Bu yaklaşım liderliği koşulların (durumların) yarattığı görüşüne dayanır. Genel varsayımı değişik durumların, değişik liderlik tarzları gerektirdiği ve durumun gerektirdiği rolü oynayan kişinin de lider olduğudur.

Stogdill'e göre (1974) liderlik, *amaçların oluşturulması ve gerçekleştirilmesi için grubu etkileme sürecidir*. Liderlik eylemi, aşağıdaki durumların bir sonucu olarak ortaya çıkabilir. Bunlar;

1. Grup süreçlerinin odak noktası olarak liderlik
2. Kişilik ve etkileri olarak liderlik
3. İkna etme sanatı olarak liderlik
4. Etkileme olarak liderlik
5. Eylem ve davranış olarak liderlik
6. İnancı biçimlendirme olarak liderlik
7. Amaç gerçekleştirmenin bir aracı olarak liderlik
8. Etkileşimin etkisi olarak liderlik
9. Farklılaşan bir rol olarak liderlik
10. Başlatıcı olarak liderlik

Aile bir örgüttür ve aile liderliği bir örgütsel liderlik uygulama alanı olarak ele alınabilir. Bu kapsamda yukarıdaki ifadelerin tamamının, aile liderliği için de geçerli olduğu söylenebilir.

Katz ve Khan'a göre (1966) örgütlerde liderlik üç nedene bağlanabilir. Bunlar:

1. Bir yapı kurmak
2. Kurulmuş bir yapının devamını sağlamak
3. Kurulmuş bir yapıyı yenileştirmek

Aile liderliği, bu üç nedene dayalı olarak ele alınabilir ve incelenebilir.

#### **Aile Liderliği Nasıl Tanımlanabilir?**

Aile, bireyin liderlik niteliğini kazandığı ilk yer olarak ele alınabilir. Aile içi ilişkiler, ailenin çocuklarına sunduğu yaşantılar, problem çözmede izlediği yollar, karar verme şekli, çocukların liderlik nitelikleri üzerinde etkili olan faktörler olarak görülebilir. Özellikle ilk çocukluk yıllarında, ana-baba liderliğinin çocuklar üzerinde çok büyük bir etkisi bulunur. Aile liderliği geniş bir kavramdır. Bir aile bireyinin, lider olarak tüm aileyi etkilemesi, bu kavramın içine dâhil edilebileceği gibi, ana-baba ve kardeşlerden oluşan bir aile grubunun başka aile veya aile grupları üzerindeki etkileri de aile liderliği kapsamında olabilir. Hanedanlar, aile liderliğinin en güçlü örnekleri olarak görülebilir. Aynı şekilde İtalya'da Medici ailesi, Almanya'da Habsburg ailesi gibi, Türk sanayici ve iş adamlarının (Koç, Sabancı, Doğan vb) aile liderlikleri de bu kapsamda görülebilir.

Aile liderliğine liderliğin dört evresi açısından bakıldığında, her evrenin aile liderliği için farklı bir uygulamayı ön plana çıkardığı söylenebilir. Buna göre: "Büyük Adam" teorileri ile aile liderliğinin doğuştan getirilen bir nitelik olduğu ileri sürülebilir. Özellikler teorisine göre aile liderliğinin bir kişilik ya da karakter özelliği olduğu, davranış teorilerine göre ancak belli davranış özelliklerine sahip kişilerin aile lideri olabileceği ve nihayet durumsal teoriler açısından da duruma uygun çözümleri ortaya koyabilen kişilerin aile lideri olacakları söylenebilir.

Bir durumsal liderlik teorisi olan dönüşümcü liderlik yaklaşımı açısından aile liderliği; aile liderinin kendisi ve aile üyeleri arasında oluşturduğu bağ yoluyla bir değişim sürecine odaklanmayı; bir vizyona ulaşmak için aile üyeleriyle iletişim kurmayı, moral ve motivasyon desteği sağlamayı içerir. Dönüşümcü liderliğin temelinde karizmatik liderlik özellikleri vardır ve dönüşümcü aile liderleri de açıkça ifade edilmiş bir vizyon için aile üyeleri üzerinde etkili olacak vurgular yaparlar.

Yine bir durumsal liderlik yaklaşımı olarak ifade edebileceğimiz sürdürümcü liderlik uygulamalarında aile liderleri beklentiyle yönetim konusuna odaklanır, ödül ve cezalar yoluyla izleyenlerini etkileyerek aile birliğinin ve işlevinin sürdürülmesini sağlarlar. Bu bakış açısıyla, ilgisiz (laissez-faire) ya da serbestlik tanıyan aile liderliği uygulamalarını da bu noktada ele almak mümkündür.

Aile liderliği bir liderlik uygulama alanı olarak ele alınabilir. Bu bakış açısıyla liderliğin uygulama alanlarını oluşturan vizyon, strateji, öğretim, hizmet, etik, kültür, ruh, demokrasi ve dağıtımçı liderlik türleri aile liderliği kapsamında görülebilir. Elbette kişilik defolarından ciddi ruhsal patolojik arazlara kadar davranış bozukluklarını içeren toksik liderlik de aynı kapsamda ele alınarak incelenebilir. Bu kavramlar aile vizyonu, aile stratejisi, ailede öğretimsel liderlik, ailede hizmet liderliği, ailede etik liderlik, ailede kültürel liderlik, ailede ruhsal liderlik, ailede demokratik liderlik, ailede dağıtımçı liderlik veya ailede toksik liderlik gibi başlıklarla araştırılabilir.

Bireyin sahip olduğu en kıymetli örgüt ailedir ve aile örgütünün de liderliğe ihtiyacı vardır. Etkili bir liderlik sadece iktisadî ve kamu örgütlerinde değil, aile örgütü içinde de gereklidir. Liderlik iktisadî ve kamu örgütlerinde başarı, aile örgütünde ise ailenin huzuru, mutluluğu ve refahı için gereklidir. Aile liderliği bir kültür olarak, aile içinde kuşaktan kuşağa aktarılabilir. Aile liderleri, kendi ailelerini ve diğer aileleri güçlendirmek için kaynakları ve hizmetleri geliştirebilir ve kullanabilirler. Aile liderliği hem aile için hem de çocuklar için olumlu sonuçları olan bir kavramdır.

Aile liderliğinin uygulamaya geçirilmesi ve bu uygulamanın da kuşaktan kuşağa aktarılması önemlidir. Bu konuya ilişkin olarak aile şirketleri ayrı bir inceleme alanı olabilir. Pek çok aile şirketinin aile liderliğinde yaşadığı sosyal, kültürel ve yönetsel sorunlardan dolayı uzun vadede başarılı olamadığı ve çöktüğü görülmektedir. Ward (2011) aile şirketlerinin uzun yıllar ayakta kalmalarının nedenlerinin; soyağacının budanması (mirasçılardan küçük bir kısmının yönetime getirilmesi ile), iş stratejisinin yenilenmesi ve iş liderliğinin yenilenmesi olduğunu vurgulamaktadır.

Aile liderliği kavramı şu şekilde tanımlanmıştır: *'Aile liderliği, bir aile veya aile üyesinin kendi ailesi ya da başka aile ve üyelerini belli amaçlar yönünde etkileme sürecidir'*. Etki süreci sosyal, kültürel, politik ve ekonomik amaçları içerebilir.

### Aile Liderliğinin Boyutları Neler Olabilir?

Aile liderliğinin boyutları üç başlık altında toplanabilir. Bunlar;

- 1. Aileden Aileye Liderlik:** Bir ailenin diğer bir aileyi etkileme, yönlendirme ve harekete geçirme sürecidir.
- 2. Aileden Bireye Liderlik:** Bir ailenin diğer bir aile üyesini etkileme, yönlendirme ve harekete geçirme sürecidir.
- 3. Bireyden Aileye Liderlik:** Bir aile üyesinin diğer bir aileyi etkileme, yönlendirme ve harekete geçirme sürecidir.

### Aile Liderliğinin Türleri Neler Olabilir?

Aile liderliği, Kurt Lewin ve arkadaşları tarafından 1930'lu yıllarda gruplanan *otokratik*, *demokratik* ve *serbestlik* tanıyan liderlik stilleri şeklinde ele alınabilir. Aile liderliğini House ve öğrencilerinin 1971'de geliştirmiş olduğu *destekleyici*, *yönlendirici*, *başarı odaklı* ve *katılımcı* liderlik tarzları şeklinde ele almak da mümkündür. Bass (1986) tarafından *dönüşümcü*, *sürdürümcü* ve *serbestlik tanıyan* şeklinde ele alınan liderlik stilleri de aile liderlik stillerine uyarlanabilir. Liderlik stilleri hakkında oluşturulmuş daha pek çok sınıflama bu kapsama dâhil edilebilir. Bu çalışmada aile liderliği dört başlık altında ele alınmıştır. Bunlar;

- 1. Sosyal Aile Liderliği:** Bir aile liderinin kendi ailesi veya başka bir ailenin üyelerini değerler, inançlar, normlar veya bir yaşam felsefesi, tarzı ya da uygulaması niteliğindeki sosyal içerikli bir amaç yolunda etkilemesini kapsar. Özellikle dini inanç yönünden bir ailenin başka bir aileyi etkilemesi bu liderlik türünün en tipik örneğidir.
- 2. Kültürel Aile Liderliği:** Bir aile liderinin kendi ailesi veya başka bir ailenin üyelerini gelenek, görenek, töre ya da herhangi bir kültürel uygulama konusunda etkilemesini içerir. Her ailenin kendine özgü kültürü vardır. Aileler sahip oldukları olumlu ya da olumsuz kültürü, kendi aile bireylerine veya başka ailelere transfer edebilirler. Bu liderlik türü "biz böyle yapıyoruz, siz de böyle yapın" şeklinde bir etkilemeyi içerebilir. Anma törenleri, kutlamalar, eğlenme ve okuma alışkanlığı gibi kültürel uygulamalar bunların olumlu örnekleri olarak gösterilebilir. Kan davası, erken evlilikler, alkol alma ve benzeri kültürel uygulamalar da bunun olumsuz örnekleri olarak görülebilir. Kültürel aile liderliği, kültürler arası etkileşim çerçevesinde de ele alınabilir. Özellikle yurt dışına giden Türk öğrencileri ve yurt dışından ülkemize misafir olarak gelen yabancı öğrenciler kültürel aile liderliğinin etkisi altında kalabilir.
- 3. Ekonomik Aile Liderliği:** Bir aile liderinin kendi ailesi veya başka bir ailenin üyelerini ekonomik ve malî konularda etkilemesini içerir. Bir ailenin, başka bir aileyi ekonomik açıdan üretken hale getirmesi, aile şirketlerinde aile üyelerine verilen görev ve pozisyonlar ile ticarî ortaklıklar ekonomik aile liderliği uygulamalarını yansıtır görülebilir.



**4. Politik Aile Liderliği:** Bir aile liderinin kendi ailesi veya başka bir ailenin üyelerini bir grubun temsilcisi ya da taraftarı haline getirmesini kapsar. Bir öğrenci velisinin okulda aile birliği temsilcisi olması, bir siyasal partiye üye kazandırma çalışmaları siyasal aile liderliğinin tipik uygulamaları olarak görülebilir.

#### TARTIŞMA ve SONUÇ

Aile toplumun temelidir. Ebeveyn ve çocuklardan oluşan bir yaşam ortaklığıdır. Belirli işlevleri, rolleri, fiziksel özellikleri ve sembolleri olan sosyal, kültürel ve ekonomik bir yapıdır. Bu yapı geleneksel ya da çekirdek olarak sınıflanabilmekte, bağımlılık, bağımsızlık ve psikolojik/duygusal bağlılık olarak modelleştirilmektedir. Her ailenin kendine özgü bir sosyal dokusu, bir iletişim ve kültür yapısı bulunmaktadır. Türkiye toplumu için aile kutsaldır. Aile birliği önemlidir. Tarih içerisinde Türk devletleri daima bir aile çevresinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Orta Asya'da Oğuz Boyları'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na kadar aile hep ön plandadır. Günümüzün devlet yöneticileri için de aile liderliği önemli bir nitelik durumundadır.

Liderlik, bireyin yaşam koşulları içerisinde gelişen bir beceridir. Aile, bireyin liderlik niteliği kazandığı ilk yer olarak görülebilir. Böyle bir bakış açısıyla bireydeki liderlik becerisinin temellerini, öncelikli olarak aile tarihçesinde aramak gerekir.

Aile bir kurumdur. Aile liderliği yapıyı kurmak, yapıyı sürdürmek ve yapıyı yenileştirmek anlamında bir örgütsel liderlik uygulama alanı olarak ele alınabilir. Aynı şeyi aile liderlik türleri ve boyutları için de söylemek mümkündür. Aile liderliğinin türleri sosyal, kültürel, ekonomik ve politik olarak sınıflandırılabilir. Aile liderliği, ebeveyn liderliğini de kapsayacak şekilde ele alınabilir.

Durumsal koşulların liderlikte etkili olduğunu ileri süren dönüşümcü liderlik yaklaşımı aile liderliğine uygulandığında; tıpkı dönüşümsel liderler gibi aile liderlerinin de kendi üyeleri için bir değişim sürecine odaklandıkları; ortak bir vizyonu gerçekleştirmek için onlarla iletişim kurdukları, moral ve motivasyon desteği sağladıkları görülmektedir. Bu noktada dönüşümcü liderlik teorisinin, aile liderliğinde bir karşılığı olduğunu ve diğer tüm liderlik teori ve yaklaşımlarının bu bakış açısıyla aile liderliğinde ele alınabileceğini söylemek mümkündür.

Galbraith ve Schvaneveldt (2005) tarafından yapılan bir araştırmada, aktif dönüşümcü liderlik özelliğine sahip eşlerin pasif veya serbestlik tanıyan liderlik özelliğine sahip eşlere göre ailenin refahını anlamlı ölçüde farklılaştırdıkları ortaya konmuştur. Bu çalışma, tüm liderlik teori ve yaklaşımlarının aile yönetimi ve liderliği kapsamında ele alınabileceğinin tipik bir örneği olarak görülebilir.

Örgütsel liderlik üzerine oluşturulan literatür bilgilerinin aile hayatıyla da yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Etkili iletişim, problemleri çözmek için stratejiler oluşturmak, etkililik, gelecek için bir yön ve vizyon sağlamak, yol gösterici değerler oluşturmak, ölçütlerin ve etik uygulamaların oluşturulması, ortak hedeflerin

benimsenmesi, güven ve işbirliğine dayalı ilişkilerin geliştirilmesi, güç paylaşımı ve bireylerin gelişimini teşvik etme ihtiyacı örgütsel liderlik kapsamında olduğu kadar aile liderliği kapsamında da ele alınabilecek olan konulardır. Yine örgüt liderliğinde olduğu gibi aile liderleri de problemleri çözmek, aile üyelerinin yaratıcı ve etkili yollar bulma yeteneklerini artırmak için aile üyeleri ile birlikte çalışabilmektedirler.

Ailelerin yapısı ve işleyişi diğer örgütlere benzemekte, fakat bununla birlikte her toplumsal birim gibi aile de kendine özgü uygulamaları içermektedir. Örneğin, aile başka bir yere taşınabilmekte, komşuları değişebilmekte fakat üyeleri hep aynı kalmaktadır. Ölüm ve boşanma dışında aile üyelerinin rolleri aynıdır. Bu yüzden aile liderleri etkili olmadıkları zaman işten çıkarılma gibi bir durumla karşı karşıya kalmamaktadırlar. Hem çocukların hem de toplumun ihtiyacı olan etkili liderlerin yetişmeleri için gerekli olan iyi bir aile liderliği çoğu ailede bulunmamaktadır.

Amerika'da ebeveynlik becerilerini oluşturan ve liderlik programları sunan farklı kuruluşlar bulunmaktadır (örneğin, *'family leadership inc'*, *'the family leadership institute'* ve *'national center for community-based child abuse prevention'*). Bu kuruluşların amacı, ailelerin evlerinde öğretici bir ortam yaratmalarınıdır. Bu kuruluşlar, çocukların okulda başarılı olabilmeleri için ailelere destek olmaktadır. Bu çalışmada tanıtılmaya çalışılan aile liderliği kavramı, Amerika'da uygulanmakta olan kavramdan büyük ölçüde farklıdır. Amerika'da uygulanmakta olan aile liderliği tek bir aileye odaklanmakta iken, bu çalışmada aile liderliği daha geniş kapsamlı olarak ele alınmaktadır.

Aile ve ebeveyn liderliği iki ayrı başlık altında incelenebilir. Aile ve ebeveynlerin aile amaçlarını şekillendirmeye yardımcı olacak kişisel gelişim programları ve liderlik rol ve işlevlerini içeren bilgi ve beceri kazanmalarını sağlayacak programlara alınmaları "Ailenin Sesi" ni daha güçlü kılacak, aile liderliğini daha anlamlı ve güçlü bir düzeye getirecektir. Aile ve ebeveyn liderliği karşılıklı saygı, paylaşılmış sorumluluk, uzmanlık ve liderlik temelinde inşa edildiği zaman, ailelerin ve uygulamacıların hem kendi ailelerine, hem de başka ailelere ve topluma yönelik daha fazla başarı elde edebilecekleri söylenebilir.

Aile ve ebeveynlerde liderliği teşvik etmek için ebeveyn eğitimleri ve destek programları ilk adım olabilir. Bu tür programlar, ebeveynlerin kendilerine daha fazla güvenmelerine ve diğer ebeveynlerle daha iyi bağlar kurmalarına yardım edebilir. Aile ve ebeveyn liderlerinin kendilerine sunulan kurs ve seminer gibi hizmetlerden basit anlamda yararlanıcı olmalarından ziyade, ailelerini daha ileriye taşımalarını sağlamak için onlara yardımcı olacak programlar desteklenebilir ve teşvik edilebilir.

Türk toplumu için gündelik yaşamda dinî kurallar önemlidir. Dinî kuralların bireylerin yaşam felsefesi haline dönüşmesi algısı devam etmektedir (ASAGM, 2010). Bu bağlamda aile ve ebeveyn liderliği, dinî kurallar temelinde değerlere dayalı olarak ayrıca ele alınabilir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) (2011). Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGM) (2010). Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması.
- Aksöyek, A. (1984). Cinsellik, toplum ve aile. *Bilim ve Sanat*, 42, 22-25.
- Anderson, S. A. ve Sabatelli, R. M. (2010). *Family interaction: A multigenerational developmental perspective*. 5th ed. Pearson: NY.
- Avolio, B. J., Walumbwa, F. O. ve Weber, T. J. (2009). Leadership: Current Theories, Research, and Future Directions. *Annual Review of Psychology*, 60, 421-449.
- Bass, B. (1986). Leadership: Good, better, best. *Organizational Dynamics*, 13(3), 26-40.
- Bass, B. ve Bass, R. (2008). *The Bass Handbook of Leadership: Theory, Research and Managerial Application*. New York: Simon & Schuster.
- Burns, J. M. (1978) *Leadership*. New York: Harper & Row.
- Doğan, İ. (1991). Aile kavramının alanı. *Türk Aile Ansiklopedisi* 1, 22-23.
- Elliot, S. ve Gray, A. (2000). *Family structures*. Immigration Research Programme.
- Fişek, G. (1984). Türk ailesinin dinamik ve yapısal özellikleri üzerinde düşünceler ve konuya ilişkin bir ön çalışma raporu. III. Ulusal Psikoloji Kongresi, 13-15 Eylül 1984.
- Galbraith, K. A. ve Schvaneveldt, J. D. (2005). Family leadership styles and family well-being. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 33(3), 220-239.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Dergisi*, 8(1-2), 46-77.
- Günindi, Y. ve Giren, S. Y. (2011). Aile kavramının değişim süreci ve okul öncesi dönemde ailenin önemi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 349-361.
- Hallaç, S. ve Öz, F. (2014). Aile kavramına kuramsal bir bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2), 142-153.
- House, R. J. (1971). A path goal theory of leader effectiveness. *Administrative Science Quarterly*, 16, 321-339.
- İçli, G. (2012). *Sosyolojiye Giriş*. 6. Baskı. Ankara: Anı.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Katz, D. ve Khan, R. L. (1966). *The social psychology of organizations*. NY: Wiley.
- Kongar, E. (1970). Türkiye’de aile: Yapısı, evrimi ve bürokratik örgütlerle ilişkileri. *Amme İdaresi Dergisi*, 3(2), 58-83.
- Lewin, K., Lippitt, R., ve White, R. K. (1939). Patterns of aggressive behaviour in experimentally created social climates. *Journal of Social Psychology*, 10, 271-301.
- Northouse, G. (2007). *Leadership Theory and Practice* (3rd ed.) Thousand Oak: Sage Publications.
- Olson, D. H., Russell, C. S. ve Sprenkle, D. H. (1983). Circumplex model of marital and family systems: VI. Theoretical Updates. *Family Process*, 22(1), 69-83.
- Öztürk, H. (1991). Türklere aile ve ahlak telakkileri. *Türk Aile Ansiklopedisi* 1, 12-21.
- Saran, N. (1979). Aile hayatı ve toplum. *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi*, 3, 13-23.
- Solotaroff, H. (1898). On the origin of the family. *American Anthropologist*, 11(8), 229-242.
- Stogdill, R. (1974). *Handbook of Leadership* (1st Ed.). New York: Free Press.

- Şahinkaya, R. (1960). Türk aileleri hangi yönlerden birbirlerine farklılıklar gösterirler. *Türk Yurdu Mecmuası*, 8(290), 13-15.
- Türkdoğan, O. (1991). Aile sosyolojisi modeli. *Türk Aile Ansiklopedisi* 1, 24-36.
- Yukl, G., (2006). *Leadership in organizations*. New York: Elsevier.
- Ward, J. L. (2011). *Keeping the family business healthy*. New York: Palgrave Macmillan.

#### EXTENDED SUMMARY

Family is not only a biological unit but is also a social, cultural and an economical structure. Family is an economic and a social union which consists of mother, father, children and other relatives (Gökçe, 1976). Family has certain functions (eg. sustaining generations), roles (eg. mother, father), physical characteristics (eg. home and furniture) and symbols (eg. wedding) (İçli, 2012). Each family has a unique relationship structure and culture (Şahinkaya, 1960).

Social change has effect on family leadership. This effect adds new dimensions to the relationships in the family. Within the context of all these developments the scientific examination of leadership in family seems to be an important issue and will bring quality and welfare to the society.

Family has four basic and universal functions. These are as follows; (1) sexuality which is approved by the society, (2) economic unity of business and power, (3) meeting the biological and physiological requirements of children, (4) preparing children to the society via socialization and transferring of social culture (Saran, 1979).

The most common family type in Turkey is nuclear family. The extended family structure still exists but the rate is low (ASPB, 2011). In our country the nuclear family structure is intertwined with the extended family structure (Fişek, 1984).

As a social structure there are some features of family that distinguishes it from other social structures. These are as follows; (1) family is universal, (2) family is based on an emotional basis, (3) family shapes and develops family members, (4) the scope of family is limited, (5) in social structure family carries a core feature, (6) family is surrounded by social rules, (7) family has both temporary and continuous nature and (8) the members of the family have responsibilities (Gökçe, 1976).

The concept of family leadership is discussed as a new leadership area. The first aim of this study is to provide a conceptual basis of family leadership. In the context of this general purpose, the other aim of this study is with the help of this theoretical basis created on the family leadership, inspire the practices that contribute to social quality and welfare of the families and the society.

The answers of the generated questions related to the concept of family leadership were sought through a comprehensive literature review. Data related to the subject were obtained from varied databases (indexes,

directories, scientific journals, books, encyclopedias and dictionaries). These are integrated within the context of generated questions of family leadership.

With the help of data obtained from varied databases, the definition of family leadership is made, the types and the boundaries of family leadership are determined. The concept of family leadership is defined as follows: 'The process of influencing a family or a family member towards certain goals by family or a family member.' This influencing process can contain social, cultural, economic and political goals.

The boundaries of family leadership are determined as follows;

- 1- From Family to Family  
The process of influencing, guiding and activating families by other families.
- 2- From Family to Family Member  
The process of influencing, guiding and activating family members by other families.
- 3- From Family Member to Family  
The process of influencing, guiding and activating families by other family members.

The types of family leadership are determined as follows;

- 1- Social Family Leadership  
This type of family leadership consists of influencing of family or family members towards a social objective as values, beliefs, norms and life philosophy. Religion can be a good example for this type of family leadership. A family can influence another family in changing from a religion to another religion.
- 2- Cultural Family Leadership  
This type of family leadership consists of influencing of families or family members towards customs, traditions or any other cultural practices. As example, cultural festivals, blood feud and early marriages can be given. Men can also think about student exchange programs at the universities.
- 3- Economical Family Leadership  
This type of family leadership consists of influencing families or family members in economic and financial subjects. As example, family businesses and commercial partnerships can be given.
- 4- Political Family Leadership  
This type of family leadership consists of influencing families or family members towards making a groups' representative or supporter. As an example providing political parties new members can be given.

To develop the family leadership concept, men can give families opportunities as seminars and training programs. With these programs, the families can provide other families and family members social welfare and psychological well-being. In an environment where the collapse of the family is pronounced institutionally, the concept of family leadership can be a conversion tool to prevent this destruction. Religious rules in Turkish community are very important (ASAGM, 2010). In this context, in future studies the concept of family leadership can be studied based on religious rules.